

Alap gondolatok a tudat egyedüliségére (*cinmātra*) vonatkozó hindú tanítások kapcsán Részletek egy készülő könyvből a 2015. május 14-ei előadás kiegészítéseként

A teljes tudat – az *ekātman*hoz hasonlóan – önmagán kívül semmi másnak nem lehet tárgya. Az öntudat nem tapasztalható úgy, mint amiből sok van. A tudat önmagát megvilágító, önfényű (*svapraḥkāśa*). Semmi más nem világítja meg önmagát, nem önmagát világítja meg a tudaton kívül, mert semmi más nem önvaló. A tudat és valódi önmagam egyaránt önevidens. A tudással vagy megismeréssel azonos (*caitanya*mātra, *saṁvinmātra*, *vijñānamātra*), amely a tárgyaitól függetlenül megalapozott. Nem ugyanaz valaminek a tudásával, nem egy a másról való tudás. A tudat eszközöktől függetlenül tárja fel önmagát, nem függ a megismerés eszközeitől – ahogyan az önvaló sem. Nemcsak eszközökre, de önmaga másik szintjére sincs szüksége ahhoz, hogy önmagát beragyogja. A megismerési eszközök csak arra képesek, hogy feltárják, mi valóságos, a saját valóságuk megismerésére képtelenek. Erre csupán a tudat képes, minthogy egyedül létezik, a maga különböző szintjei ellenére. Semminek semmilyen megismerési eszközzel nem igazolható a tudaton kívüli léte. Sem az, ami öntudatos, sem az, ami nem-öntudatos nem tudja *érvényesen* tételezni önnön *hiányát*, miként a definíció szerinti önvaló se. A tudatosság soha nem éri el az objektum és a szubjektum *végérvényes* kettősségét.

Amit *közvetlenül* észlelünk, tapasztalunk, tudatosítunk, az – a szóban forgó szellemi úton – nem a különbözőség, hanem a tudat. Minden megismerésben elsőslegesen és elsőként a csak-tudatot, a tudat egyetlenségét ismerjük meg. A tudat és a tudatosság saját megerősítése tekintetében nem függ semmi mástól. Egyedül az létezik, ami tudott (*jñātnaikasattā*). Ami nem tudott, az nem létezik (*ajñātasattvābhāva*). Valaminek a hiányát is a tudat tárja fel, mint megnyilatkozás nélküli szemtanú. A tanútudatosság (*sākṣicaitanya*) a tudat valódi természete.

A *cinmātra* tana így a tudat egyedüli valóságként történő hindú felfogása, a tiszta tudatosság részletesen kifejtett monisztikus álláspontja. Az észlelés, a tudatfolyamatok, a tudati tényezők kontemplatív és meditatív analízisére épül. Állító és tagadó metódusokat egyaránt alkalmaz, de a tagadások az esetében a tudat és a tudatosság korlátozásaira vonatkoznak. Külön-külön sem a különbözőség tételezését, sem a nem-különbözőség tételezését nem tartja eredményesnek, mivel *mindkettő* feltételezi a különbözőség létét, amelyet e tan abszolúte meghaladni kíván. Egyszerre állító (például: *sarvaṁ idaṁ brahma*) és tagadó út (például: *neti, neti*), ahol mindaz, amit megismerünk, visszanyeri eredeti, egyedülvaló tudatosság természetét, és mindaz, ami látszat szerint a tudaton, a tudatosságon kívül létezik, tagadásra kerül. Ily módon tagadja, hogy a tudat azonos lenne például a módosulásaival (olykor *citta*, vagy *citta-vṛtti*). Végso szintjein nem posztulálja a megismerés – alany, megismerési folyamat, tárgy – modern nyugati hármasságát. Az *advaitin* út részeként a tagadás itt mindig megerősít egy „pozitív” valóságot is, eltérően bizonyos buddhista tagadásoktól. A valóság itt a teljes tudat, amely nem folyamatosan keletkező és megszűnő. Az egyedülvalóság tételezése az egyik legmagasabb állítás.

Az elmélyült szemlélet, melyben egymás mellett, egységben, de nem összekeveredtségben működik észlelés, gondolkodás, képzelet, érzés és akarat, a *cinmātra* tanának esetében feltárja, hogy amit megragadunk, az valójában, elsőként egyedül a nem-kettős tudat vagy tudatosság. Aktuális észlelésünk, lényegét tekintve nem más, mint a minden különbözőségtől mentes tudat maga. (Azt, hogy „észlelés” és hogy „aktuális”, már az elme teszi hozzá, később.) Ami *közvetlenül* megismert, az a tudatosság önmagában, nem pedig pillanatnyi tartamai, formái vagy azok tendenciózus mentális elnevezései.

A *cinmātra* doktrína objektumokkal kapcsolatos eredeti álláspontja szerint a tudatosság *in se* nem jelenik meg tárgyak alakjában, továbbá nem huny ki a tárgyakban. Az objektumok a tudatosság alászállott formái, és nem lehetséges objektum tudatosság nélkül – sem mentális, sem fizikai értelemben. Egy tárgyat megragadó tudatosság *nem* különböző és *nem* nem-különböző az adott „tárgytól”. A tárgy és a tárgyat megragadó tudatosság nem állítható be sem két abszolúte különböző,

sem azonos valóságnak. Az objektumokhoz képest a tudatosság valami más, de nem tételezhető igaz módon, hogy léteznének objektumok a saját tudatosságunk nélkül, amiként a hiányuk sem létezik attól függetlenül.

Az egyedül-a-tudat tanának egyes változatai szerint a megismerés és a megismerés tárgya közötti különbözőség egyáltalán nem igazolható. Erőlködhetünk azon, hogy de, pontosan miattam, szolipszizmusom miatt igazolható a különbözőség, ez azonban csak erőlködés marad. Éppen a szolipszizmus miatt nem igazolható. A látás és a látó, a tudás és a tudó közötti különbség normálisan nem problematikus: a látás és a látó, a tudás és a tudó *egyaránt* tudatosság. Nem létezik látástól és tudástól független látó vagy tudó. Mint mondtuk, a tudat önmagát megvilágító (*svaparakāśatā*). A különbözőség (*bheda*) azonban nem képes önmaga megvilágítására, vagyis nem tartozik lényegi értelemben a tudathoz. A *cit* a különbségek *valós látszata* ellenére nem-kettős. A különbözőség maga is „tárgy”, ezért *bheda* helyett elegendő sokféleségről és módosulatokról beszélni. A különbözőséget egyetlen tárgy vonatkozásában *sem* lehet bizonyítani. Prakāśānanda (16. sz.) szerint nincs semmiféle valós alapja annak, hogy egy „tárgy” és az „azt megragadó” tudatosság közötti különbséget állítsuk. [1]

Egyedül a tudat és a tudatosság önmagában: ez az, amit a megismerés bármely módjában *elsőlegesen* tapasztalunk. Nem mondhatjuk, hogy az elmondottak a *cinmātra* tanának követése nélkül, minden esetben igazak volnának, a vizsgált doktrína azonban ezeket képviseli. Amikor a mondottak nem állnak fenn, akkor a *vyavahāra*, a ’szokás’, a mindennapok valóságában vagyunk. Erről a szinttől a szellemi dolgokkal való foglalkozás önmagában nem emel fel, mert bőséggel léteznek spirituális konvenciók, megszokások is. A tudaton és az annak létét egyedül képviselő tudatosságon kívül minden más mentális konstrukció. Egyetlen objektum vagy módszer nincs önmaga tudatában. A tudattal azonosulva semmilyen különbözőség eleve-megléte nem bizonyítható. Ez a *paramārtha*, ’a legmagasabb’ igazság, a végső valóság szintje – állapot feletti állapota.

A tudattal kapcsolatos megfontolások a hindú hagyománykör egészét áthatják. Szinte biztosítják annak ezotériáját, de legalábbis hatalmas szellemi előnyt jelentettek más tradíciókhoz képest. Bennünket itt a tudat egyedülvalóságára, egyetlenségére vonatkozó megnyilatkozások érdekeltek. Mint elmondtuk, ezek is számosak és elterjedtek. Nem alkalmi, rövid kijelentéseként, hanem kidolgozott, tanszerű formában Vimuktātman, Jñānottama és Prakāśānanda voltak a képviselői azok közül, akiket az előző előadás alkalmával (A látás általi teremtés tana) már említettünk. Hivatkozott műveik a *cinmātra* tan vonatkozásában is fontosak. Hozzájuk kell vennünk még Somānanda (Kr. u. kb. 10. század első fele), Utpaladeva (kb. 10. század közepe), Abhinavagupta (kb. 950–1025), Kṣemarāja (kb. 11. század első fele) és Śrīharṣa (kb. 1125–1180) személyét. További jeles szerzők is vannak a témában.

Śrīharṣa nem fogadta el a *cinmātra* – pontosabban a *saṁvinmātra* – ama kasmíri álláspontját, hogy a tudatosság többféle és sokrétű. Többnyire kitartott Sureśvara és Vimuktātman tanításai mellett, amelyek szerint a sokaság formájában előtűnő tudatosság nem lényegi, hiszen soha nem ismerünk meg több tudatosságot. Az objektív tudatosság kizárólag egyetlen tudat.

© Horváth Róbert

[1] A tudatosság maga nem lehet egyszerre megismerés és annak tárgya – egyidejűleg sem, egymásra következően sem és részlegesen sem. A „tárgy” léte a megismerés aktuális elvesztése lenne, amit ha teljesen elveszíténénk, „tárgy” sem létezne. Ez volt Vimuktātman (10. sz.) álláspontja is.